

Lodovico Guicciardini, *Beschrijving van de hele Nederlanden, ook genoemd Nederduitsland*, Nederlandstalige uitgave uit 1612

P 105 – 106

De beschrijving van 's Hertogenbosch

P 105

's Hertogenbosch, in het Frans Bolduc genoemd en vroeger zelfs Bois le Duc naar de Nederlandse benaming, wordt zo genoemd omdat daar vroeger een zeer mooi bos was. Dat bos hoorde toe aan de hertog van Brabant. Om de naam een zachtere en lichtere klank te geven, hebben de Fransen de naam Bois le Duc veranderd in Bolduc (zoals vaak gebeurt met andere woorden). Deze stad is gelegen op een kleine waterloop, de Dieze. De stad ligt op 2 mijl van de Maas, op 4 mijl van Ravenstein en op 12 mijl van Antwerpen. Ze is groot, mooi, zeer sterk, rijk, heeft een grote bevolking en bezit goede en gerieflijke huizen. De hoofdkerk en kathedraal heet Sint-Jan. Ze is prachtig en rijk uitgerust, met een groot, bewonderenswaardig en kunstig vervaardigd uurwerk. De bevolking van 's Hertogenbosch is zeer strijdvaardig en dapper, zowel te voet als te paard. Mogelijks behielden ze de stevigheid en woestheid van de oude Belgen meer dan de omliggende bevolking. Niettemin zijn ze zeer beleefd en tegenwoordig zeer handige handelaars, waardoor de stad vol is van kunst en ambachten. Hier wordt onder andere veel laken vervaardigd en zo een grote hoeveelheid lijnwaad, dat de productie per jaar gewoonlijk meer dan 20.000 stuks bedraagt, inbegrepen wat vervaardigd wordt op het omliggende platteland. Dit heeft een waarde van ongeveer 200.000 kronen. Men mag zeker niet vergeten dat het water van deze stad beter en geschikter is om het lijnwaad te zuiveren en te bleken dan elders in het land. Ook maakt men hier talloze messen van goede harding, en ongelooflijk veel mooie spelden van allerlei soorten die over de hele wereld verzonden worden.

Bekende inwoners

In 's Hertogenbosch zijn geboren: Willem van Enckevoirt, kardinaal van de H. Kerk en voortreffelijk prelaat; Georgius Macropius, een geleerd man en professor in drie talen; en Johan van Vladeracken, een edel en deugdzaam man die zijn vaderland zeer was

toegewijd en grote diensten heeft bewezen. Tegenwoordig is Dirk Noppens¹ voor deze stad raadsheer van Brabant. Hij is doctor in de beide rechten en verwierf veel lof als professor aan de universiteit van Orléans. Arnoldus Arlenius² is een zeer geleerd en deugdelijk man. Willem van Veen is zeer bekwaam in de rechten en raadsheer van Brabant.

BIJVOEGSEL

[’s Hertogenbosch is verschillende keren vergroot geweest. Terwijl de stad vroeger eerder rond was, is ze nu eerder driehoekig. De drie zijden zijn zo lang dat een goede wandelaar nauwelijks in anderhalf uur zou rond geraken. Er zijn zeer sterke muren en zeven bolwerken, met zeer diepe en brede grachten door het samenvloeien van de Dommel en de Aa. Hier pleegt men zeven poorten te openen, met onder meer de Vughter Poort die naar Antwerpen leidt. Van deze poort wordt gezegd dat ze meer schietgaten heeft dan er dagen zijn in een jaar. Daarnaast zijn er de Orthense Poort, de Hinthamer Poort, de Koepoort, de Sint-Anthonispoort³ en de twee Dijkpoorten. In de stad zijn er 14 windmolens, een watermolen, 51 openbare stenen bruggen, 86 private bruggen en 38 houten bruggen. We gaan aan verschillende dingen voorbij, maar van de fraaiheid van de huizen en de straten evenals van het aantal zou men echt verwonderd zijn. Petrus Christophorus Balenus vertelt dat er binnen de stadsmuren 2000 zeer mooie huizen liggen, de kleine huisjes niet inbegrepen.

De bewoners van Den Bosch waren altijd zeer dapper in de oorlog. Dit bewezen ze ook in 1528. Toen kwam heer Dirk van Bronckhorst-Batenburg uit Gelre uit Roermond en Venlo over de Maas om het land te brandschatten. De bende werd aangevallen, verslaan en tot aan de Maas achtervolgd. Die van Den Bosch brachten een grote buit naar huis. In 1508 hebben ze onder leiding van graaf Rudolf van Anhalt het kasteel Poederoijen belegerd en zo dapper beschoten dat de belegerden zich moesten overgeven om have en goed te redden.

In het jaar 1566 namen de predikingen van de gereformeerden enorm toe. Ze werden bijgewoond door een grote menigte, tot groot misnoegen van de regentes. Zij stuurde enkele commissarissen ernaartoe om in het geheim enkele burgers te overtuigen om een nieuwe eed af te leggen, wat mislukte. Toen de gemeenschap dit vernam waren ze hierover zeer verstoord. Woedend liepen ze weer naar de kerken om alles te

---

¹ Theodoricus Noppenus

² Arnoldus Arlenius Peraxylus / Arnoldus van Eindhoven

³ Baseldonkpoort

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van 's Hertogenbosch p. 105-106

vernielen. De officier die dit wilde beletten werd niet ontzien. Ze konden evenmin gekalmeerd worden door de afgevaardigden van de regentes.

P 106

Daarom kreeg de graaf van Megen opdracht om er heen te gaan met tien vendels voetknechten en een troep ruiters. Om de rust te herstellen heeft de kanselier aan de burgers aangeraden om de soldaten buiten de stad te houden, en de heren de Merode en van Pietersheim (om zo in krediet te komen) aan te nemen als haar gouverneurs. Maar de graaf van Megen kon de gereformeerden hier niet van overtuigen.

De broer van de bijzit van de graaf van Megen bezocht de kanselier dagelijks, om haar geheimen te weten te komen. Via hem vernamen de gereformeerden dat de kanselier probeerde om de graaf in de stad te krijgen. Drie maanden lang lukte dit niet. Daarom hadden de gouverneurs zich voorgenomen om hem op een morgen vroeg binnen te laten. Toen doctor Agileus dit vernam, zorgde hij ervoor dat de gereformeerden te wapen liepen met zeven of achthonderd man en stelde enkele kapiteins aan. Ze stuurden Herman de Ruyter naar de heer van Brederode in Antwerpen om hulp te vragen. De heer van Brederode stuurde Anton van Bombergen naar hen om ze met raad en daad bij te staan. Toen hij in 's Hertogenbosch aankwam werd hij tot gouverneur aangesteld, en nam hij de heren van Merode en van Pietersheim gevangen, samen met de kanselier. Enkele anderen namen de vlucht. De regentes was hierdoor zeer misnoegd en beval aan die van Den Bosch om deze personen binnen de 24 uur vrij te laten en ze naar behoren te respecteren. Maar hierop werd niet ingegaan. De regentes liet enkele plakaten tegen 's Hertogenbosch publiceren en deed de stad belegeren, zodat ze geen toevoer van voedsel hadden. Maar de stad bleef volharden en zo kreeg ze de stad niet in haar macht vooraleer de prins van Oranje uit Antwerpen vertrokken was. Toen de gereformeerden het vertrek van de prins vernamen, hebben ze onmiddellijk de stad verlaten en zijn ze uit het land weggetrokken. Hierdoor kon het garnizoen gemakkelijk binnen en was de stad er vele jaren mee belast.

Tegenstrijdigheid

Na de Unie van Utrecht behoorden veel inwoners in Den Bosch tot tegenstrijdige partijen en hebben de Staten en de prins van Oranje geprobeerd om te stad te bezetten met een garnizoen. Eerst probeerden ze hen op een zachte manier te overtuigen, daarna met listen. Ook de Antwerpenaren probeerden dit te doen en L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612 Beschrijving van 's Hertogenbosch p. 105-106

wilden burgers binnenkrijgen in de stad. De Staten stuurden de heer Jan van Horne, heer van Boxtel, als gouverneur met alle machten om orde op zaak te zetten in de stad. Maar toen hij veranderingen probeerde door te voeren, het aantal kapiteins wilde uitbreiden en een goed bestuur probeerde in te stellen, werd dit belet door de tegenpartij. Deze werden het meest opgehitst door een zekere Hendrik Bloeyman, schout van de stad, en andere leden van de oude Raad, welke aanhangers waren van de abt van Sint-Geertrui. Hij was als gedeputeerde van de Staten op weg naar Keulen voor vredesbesprekingen en hier passerend verzekerde hij dat hij ze aan vrede kon helpen. In de stad was de religievrede ingevoerd en er was ook een schermersgilde opgericht. Onder hen bevonden zich vooral jonge gezellen die uitgeweken waren tijdens het Spaans bestuur en de prins van Oranje gediend hadden tijdens de oorlog. Zij stonden heel erg op de religievrede en verzochten de stad om de Unie van Utrecht bij te treden. Maar er was zoveel haat en wantrouwen gegroeid tussen de gereformeerden en de schermers enerzijds en de katholieken anderzijds, dat wanneer de schermers wacht stonden aan de poort er ook een wachter van de tegenpartij werd opgesteld. Wanneer ten slotte het afkondigen van de Unie was afgedwongen, hebben de partijen elkaar aangevallen. Aan beide zijden vielen meer dan honderd doden en gekwetsten. Kort nadat de prins van Parma Maastricht had ingenomen stuurde hij (op vraag van de katholieke partij) een trompetter die de stad opeiste in naam van de koning.

Daartegen wensten de gereformeerden dat men een garnizoen van de Staten in de stad zou nemen, of dat men de poorten zou openzetten en allen laten vertrekken die dat wilden. Hierop werd geantwoord dat men niemand die vreesde zou verbieden te vertrekken. Hierop vertrok een grote menigte uit de stad. De Spaanse partij had hierdoor de overhand en heeft verder de gereformeerden uit de stad verdreven.

Naderhand hebben ze zich verzoend met de prins van Parma en de voorgestelde vrede van Keulen aanvaard, op voorwaarde dat zij niet gedwongen werden om een garnizoen in de stad te nemen tegen hun wil en zonder hun toestemming. Zij hebben geen garnizoen in de stad aanvaard, hoewel de prins van Parma hen dikwijls hierom verzocht. Ze hebben uit hun eigen bevolking enkele vendels aangesteld onder eigen officieren uit de stad, die dagelijks oefenden. Hierdoor durfden ze wel wat ondernemen en bezetten ze enkele forten buiten de stad. Daarom werden ze belaagd door de ene en de andere. Ook de Hollanders hebben hen dikwijls aangevallen. In 1585 was de stad bijna veroverd door de graaf van Hohenlohe. De voornaamste

aanvoerder van de aanslag was kapitein Juliaan Klerhagen, die op zich had genomen om het leger in de stad te brengen, wat hij ook deed. Hiervoor was de graaf van Hohenlohe op 19 januari met zijn leger 's nachts naar de stad getrokken. Klerhagen overweldigde de wacht aan de poort en nam na weinig weerstand de straat van de poort in. Hij belastte zijn sergeant en enkele anderen om de poort te bezetten.

Zijn leger klom boven op de poort om te beletten dat het valhek van de poort zou worden neergelaten. Ze vonden daar een portier, een oude man die reeds bezig was de poort neer te laten. Ze dachten dat ze hem doodstaken, maar hij kroop weg in een donkere hoek. Terstond kwamen wel twee- of drieduizend soldaten, zowel te voet als te paard, de stad binnen. Wanordelijk liepen ze verder, zonder grote tegenstand. Tot zij van enkele burgers, die te wapen waren gelopen, weerstand ondervonden toen over hun ruiters werd geschoten. Ze deinsden terug wanneer ze de ruiters zagen die reeds klaar waren om te vertrekken met de heer van Haultepenne. Dit zicht verschrikte hen zodanig dat zij omkeerden om te vluchten. Ze jaagden de verbaasde soldaten die de stad nog inkwamen helemaal op, zodat iedereen de vlucht nam. Ondertussen had de sergeant, die belast was met het bezetten van de poort, met zijn soldaten de wacht verlaten. De portier die dodelijk gekwetst was bemerkte dit en toen hij zag dat de vijand de vlucht nam, liet hij het valhek zo goed als hij kon neervallen. Hierdoor werd de wanorde en verwarring nog groter. Zowel het binnen- als buitengaan werd gehinderd. Zo werd de vijand verslagen en werd de aanval afgeweerd. In 1601 trok prins Maurits met zijn leger naar 's Hertogenbosch, waar ze zich ingroeven en 26 dagen voor de stad lagen. Door de strenge kou en vorst moesten ze wegtrekken. Op 19 augustus 1603 kwam hij terug met zijn leger en deed zijn leger dapper verschansen. Maar het leger van de aartshertogen volgde hem en legde zich aan een zijde van de stad om deze kant open te houden. Nadat prins Maurits daar enkele maanden lag, heeft hij de belegering opgebroken en de stad verlaten.]

P 107

Deze stad is de vierde en laatste van de vier hoofdsteden van Brabant. Haar kwartier en grondgebied is verdeeld in vier kwartieren: Kempenland, Peelland, Maasland en Oisterwijk. In het kwartier van 's Hertogenbosch Bosch liggen Helmond, Eindhoven, Megen, Ravenstein, Grave en zeer veel dorpen. Laat ons nu verder de drie kleine hoofdsteden beschrijven. We beginnen met Tienen.

De beschrijving van Tienen

Tienen is gelegen op een kleine waterloop, de Gete, die niet ver van hier haar oorsprong heeft. Het riviertje loopt door de stad en verder door Halen naar de Demer. Tienen ligt even ver verwijderd van Leuven als van Sint-Truiden, namelijk drie mijl. Het is een grote stad die vroeger zeer voortreffelijk en vermaard was door de handel, zoals men leest en wel merkt. Zij is driemaal met nieuwe muren vergroot geweest. En zoals men zegt: 's Hertogenbosch is nu groter geworden door de achteruitgang van deze stad, die vroeger de vierde hoofdstad was van Brabant. Maar Tienen heeft in de loop van de tijd veel geleden en is zeer beschadigd door de grote oorlogen tegen de Fransen en de Luikenaars, zodat ze er voor het grootste deel nog woest en onbewoond bijligt. Wat overblijft is redelijk behuist en bewoond. Er is een voortreffelijk kapittel van kanunniken in de Sint-Germanuskerk. Sint-Germanus⁴ was bisschop van Parijs. Deze stad is de eerste van de drie kleine hoofdsteden met mooie privileges, grotendeels zoals die van de vier grote steden.

BIJVOEGSEL

[De omtrek van Tienen bedraagt bijna zoveel als de afstand die men in één uur kan wandelen. Ze heeft verschillende torens op de muren, twaalf stenen bruggen op de rivier, drie grote gemeenschappelijke fonteinen, zes binnenpoorten, vier buitenpoorten en zeven belangrijke markten. Er is een korenmarkt, zo mooi en beroemd als naar mijn mening kan gevonden worden. Het omliggende land is zeer vruchtbaar met een overvloed aan uitstekend graan van alle soorten. Ook vindt men er verfijnd fruit en heerlijke kazen. In 1507 is de hertog van Gelre met een grote groep Fransen Brabant binnengevallen. Hij nam Tienen in op Sint-Michielsdag en plunderde het zilver en goud. Maar toen zij met de buit vertrokken werden ze door een klein leger uit Namen achtervolgd. Op de avond van Sint-Lucasdag werden ze in Saint-Hubert overvallen en gedood, terwijl ze sliepen. De prinsen en heren werden gevangengenomen en de hele buit werd hen ontnomen. In 1578 is Tienen in de handen gevallen van Don Juan.]

---

⁴ Saint Germain

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van 's Hertogenbosch p. 105-106

Leeuw⁵ ligt op het riviertje de Geef⁶, welke een beetje verder in de Gete stroomt. Leeuw ligt op een mijl van Sint-Truiden en twee van Tienen. Het is een sterk en goed uitgerust stadje aangezien het aan de grens ligt met het Land van Luik, en bezit daarom ook de privileges van de kleine hoofdsteden. In deze stad bevindt zich een grote priorij van de Augustijnerorde. De prior behoort tot de twaalf prelaten van Brabant. Hier is een mooie kerk toegewijd aan Sint-Leonardus met een kapittel van kanunniken. Buiten de poort ligt een mooi groot meer, waar eertijds een zeer sterk kasteel stond, zo zegt men, aan de grens tegen de Luikenaars. Hiervan ziet men tot vandaag nog de ruïnes. In deze stad wordt zeer goed bier gebrouwd, dat veel wijnen in kwaliteit te boven gaat en in grote hoeveelheden wordt uitgevoerd. Hier is Dionysius a Ryckel⁷ geboren: een kartuizer en een zeer geleerd en vermaard man die veel boeken heeft geschreven.

BIJVOEGSEL

[Leeuw is nu wel een kleine stad, maar is aan alle kanten mooi omringd met water. Zij kan aan alle kanten het omliggende land onder water zetten. De stad heeft vier grote poorten, een kleine poort, negen stenen bruggen en drie markten.]

Nijvel ligt op vijf mijl van Brussel en is een tamelijk sterke stad, waar een grote hoeveelheid mooi lijnwaad wordt vervaardigd, zoals het Kamerijks doek. Toch is het veel mooier en misschien ook beter. Dit is een van de vier steden die het markgraafschap van het Heilige Roomse Rijk vormen zoals Paulus Aemilius schrijft⁸.

P 108

Nijvel is ook een van de drie kleine hoofdsteden die zeer mooie privileges bezitten, zoals reeds vermeld. Het land rondom is zeer vruchtbaar met een overvloed aan allerlei. Niet ver vandaar bevinden zich veel steengroeven met goede en mooie stenen om te bouwen.

BIJVOEGSEL

[De stad Nijvel heeft nu zes poorten, meer dan vijftig straten, en moet in fraaiheid van wijken, huizen en aangename tuinen niet onderdoen voor naburige steden. In

---

⁵ Zoutleeuw

⁶ Kleine Gete

⁷ Denis de Leewis

⁸ *Paul. AEmil. lib. 3. Histo. Franc.*

1578 belegerden de Spanjaarden onder leiding van Karel van Mansfeld de stad Nijvel, waarin een Staatsgarnizoen lag aangevoerd door de heer van Villers⁹. Hij verdedigde de stad moedig met vijf vendels voetknechten en een kleine groep ruiters tegen het geweld van de Spanjaarden. Die beschoten de stad met acht kanonnen, terwijl de heer van Villers dapper de graaf van Mansfeld kon afwerken. Die was namelijk met de Walen een eerste bestorming aan het uitvoeren. Maar op vraag van de prins van Oranje en de graaf van Boussu, om zijn leger te sparen, heeft hij met de vijand onderhandeld toen de Spanjaarden gereed stonden om de stad te bestormen. Op 15 februari is hij met zijn krijgslieden, elk met hun geweer, uit de stad vertrokken. Maar in januari 1580 heeft het garnizoen van Brussel de stad Nijvel met hulp van binnen de stad zeer behendig terug ingenomen. De heer van Glymes werd in gevangenschap naar Brussel gebracht.]

In deze plaats werd Johannes Tinctoris¹⁰ geboren. Hij was eerste kapelaan en zanger aan het hof van Ferdinand, koning van Napels. Johannes Trithemius rekent hem bij de belangrijke persoonlijkheden omwille van zijn grote kennis, zijn geschriften, en omdat hij een uitstekende zanger en een goed schilder was. Hier ligt ook het lichaam begraven van Pepijn, de eerste zoon van Karel de Grote en vader van de heilige vrouw Geertrui¹¹, die omwille van haar heilig leven verdient gerekend te worden onder de Heiligen.

Deze heilige prinses heeft de hoofdkerk van Nijvel gesticht, welke haar naam draagt. Het is een grote en mooie kerk, die zowel van binnen als van buiten op alle mogelijke manieren is versierd. Zij is het ook die in deze stad de edele orde van de kanunnikessen heeft gesticht. Dit is nu nog steeds een belangrijke en goed bestuurde orde. Het klooster telt tot 42 kloosterlingen, die een redelijk vrij leven leiden. Het is een verbazingwekkende orde die zeer goed georganiseerd is ter ondersteuning van de adel. Er mogen in dit gezelschap namelijk alleen dochters opgenomen worden van heren en edellieden, die minstens vier kwartieren bezitten van vaders- en moederszijde. Deze dochters moeten wettig geboren zijn, en vrije en edele maagden zijn. Wanneer een heer veel dochters heeft en zoekt ontlast te worden, plaatst hij er een in dit klooster. Niettemin zijn er in dit land verschillende stichtingen van deze orde en edele conventen, zoals verder nog zal uitgelegd worden. De edele dochters worden kanunnikessen, domvrouwen en jonkvrouwen genoemd. Elk heeft een eigen

---

⁹ Joost de Soete

¹⁰ Jan Tainturier

¹¹ Gertrudis van Nijvel

L. Guicciardini, *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van 's Hertogenbosch p. 105-106

apart woonhuis bij de Sint-Gertrudiskerk, waar zij de diensten bijwonen. 's Morgens en voor alle kerkdiensten gaan ze gekleed in het kloostergewaad, op adellijke wijze, met een wit habijt gevoerd met hermelijn of dierlijke pels. Maar na de middag zijn ze werelds gekleed met zijden stoffen en ander sieraden van edele dames.

Wanneer ze uitgenodigd zijn op maaltijden of banketten mogen zij gaan. Zij mogen ook huwen wanneer de gelegenheid zich voordoet. Als zij niet huwen mogen zij altijd in dit edel en geestelijk gezelschap blijven. Ze ontvangen dan vanwege de orde genoeg inkomen tot eerlijk onderhoud. Zij hebben als hoofd een abdis, die men gewoonlijk 'mevrouw van Nijvel' noemt. Zij wordt verkozen op gezag en met toestemming van de landsheer door de domvrouwen onder elkaar, voor heel haar leven. De verkiezing wordt voorts bevestigd door de paus van Rome. De abdis is niet alleen hoofd van het kapittel, maar zij is ook de geestelijke en wereldlijke Dame en overste van Nijvel en heel het gebied. In deze kerk is er ook een kapittel van dertig kanunniken, welke aangesteld en verkozen worden met toestemming van de paus en de abdis. In deze stad zijn er nog voortreffelijke kerken en heilige plaatsen. Nu zullen wij, zoals beloofd, de steden en plaatsen met titels en hoge waardigheid beschrijven. We beginnen eerst met het markgraafschap van het Heilig Roomse Rijk.